

**ПІДПІЛЬНІ ВИДАННЯ КИТАЮ (1919-1949 рр.):
ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ, ТЕМАТИКА,
РЕДАКТОРСЬКИЙ СКЛАД**

Травень 1919 р. в Китаї позначився масовими протестами проти рішень Паризької мирної конференції, і зокрема – проти передачі Японії колишніх німецьких концесій в Шандуні. Тисячі пекінських студентів вийшли на вулиці столиці, і вже за короткий час у «русі 4 травня» брали участь вже кілька мільйонів чоловік під гаслом «*Китай належить китайцям*». На хвилі революційно-демократичного піднесення за півроку засновується понад 200 періодичних видань лівого та ліворадикального спрямування. Серед них своєї полемічності вирізнявся журнал «*Сінь ціннянь*»¹ («Нова молодь»), що стало особливо помітним після того, як до його керівництва прийшов професор пекінського університету Лі Да-чжао, який і розпочав на його шпальтах пропаганду марксизму. В 1920 р. у ньому була уміщена ціла низка матеріалів, в яких обстоювались основні постулати вчення Маркса-Леніна. Апологетика комуністичних ідей в журналі розколола редакцію – один з чільних її співробітників Ху Ші навіть запропонував припинити його видання, що б дозволило на його думку перегородити шлях більшовицькій течії, але не знайшов розуміння у інших членів редакції.

Прагнучи охопити максимально широку читацьку аудиторію Лі Да-чжао організував, щоправда на нетривалий час, й видання в Пекіні газети «*Мейчжоу пінлунь*» («Щотижневий огляд»). Ця газета відіграла роль пролетарської «агітки», публікуючи велику кількість матеріалів про комуністичні перетворення в «Країні Рад». Разом з тим, на її шпальтах уміщувались й загальнодемократичні гасла, зокрема заперечувалась практика таємної дипломатії та стверджувався принцип національного самовизначення китайців. Певною мірою під впливом цієї газети почали засновуватися аналогічні видання в інших китайських містах, у т.ч. й в м. Сянцзян (провінція Хунань) – «*Санцзян пінлунь*»², яка була заснована заходами випускника вчительської семінарії Мао Цзедун³. Після закриття газети колишній її головний редактор не залишився без діла, а продовжив свої журналістські «пошуки» в Шанхаї, видаючи з листопада 1920 р. і до липня 1921 р. щомісячник «*Гунгань дан*» («Компартія»). Публікуючи на сторінках журналу переклади статей Леніна, Мао доводив доцільність запозичення для Китаю російського досвіду, пропонуючи прищепити ідеї більшовизму на місцевому ґрунті. Поширенню більшовицьких ідей в Китаї сприяла ще низка видань – журнальний додаток до шанхайської газети «*Мінго жібгао*» («Республіка») ⁴, що видавався під назвою «*Цзюсу*» («Свідомість»), робітничі листки «*Лаодунінь*» («Слава праці») в Пекіні, «*Лаодуніен*» («Голос праці») в Кантоні та ін.

Після створення Комуністичної партії Китаю (КПК) в липні 1921 р. її керівництво доклало всіх зусиль для заснування органу ЦК партії – щотижневика «*Сяндао*» («Керівник»), перший номер якого вийшов 13 вересня 1922 р. Цілком у дусі ленінських заповітів ЦК приділяє найбільшу увагу насамперед робітничим і молодіжним організаціям, члени

¹ Журнал був заснований у 1915 р. та проіснував з перервами до 1926 р. Одним з перших періодичних видань перейшов на розмовну мову «*байхуа*», чим значно збільшив коло своїх читачів (з однієї до 15 тис.). Навесні 1920 р. його приклад наслідували близько 400 різних газет і журналів Китаю. Користувався у читачів популярністю не останньою мірою через наявність у складі редакції кількох інтелектуалів, здатних генерувати нові ідеї (серед них – професор Пекінського університету Чень Ду-сю, пізніше секретар ЦК КПК, якого у 1929 р. було виключено з партії за «капітулянтські погляди»).

² Перший номер газети вийшов накладом у дві тис. примірників, а саме видання проіснувало лише один місяць (14 липня – 11 серпня 1919 р.), впродовж якого вийшло п'ять чисел газети.

³ Працюючи бібліотекарем в Пекінському університеті та неодноразово зустрічаючись з Лі Да-чжао, 25-літній Мао засвоює марксистські догми та більшовицьку риторіку. Журналістський «вишкіл» майбутній лідер КНР набув на заняттях товариства з вивчення журналістики в тому ж університеті.

⁴ Орган китайської революційної партії гоміндан. Газета деякий час перебувала під керівництвом Сун Ят-сена, що симпатизував Радянській Росії.

яких найуспішніше засвоювали комуністичні постулати та заповзято втілювали їх в життя. КПК ініціює створення повністю підконтрольного їй Всекитайського секретаріату профспілок та Соціалістичної спілки молоді, які у свою чергу розпочинають видання відповідно газети «Гурезжень» («Робітник») і журналу «Чжунго ціннянь» («Китайська молодь»). Ці видання значною мірою причинились до поширення соціалістичних ідей у середовищі радикально налаштованої частини китайського суспільства. Марксистський світогляд опанував і частину китайських літераторів, наслідком чого стало створення двох літературних груп – «Товариство вивчення літератури» і «Творчість», члени яких спромоглись організувати видання журналів відповідно «Сяошо юябао» («Щомісячник новел») і «Чуанцзаоше» («Творчість»).

Посилення міжфракційної боротьби в КПК спонукало Мао згадати про свій «журналістський» фах та заснувати чергове партійне видання «Чженчжі чжоубао» («Політичний щотижневик»), завданням якого й стала боротьба з «капітулянтством» і «сектантством» в партії, що мало завершитись усуненням від активної політичної діяльності політичних опонентів Мао. Крім зведення рахунків з «ідеологічно ворожими елементами», згадуване видання, як й практично всі партійні газети і журнали, намагалися підважити віковічні культурні підвалини китайського народу, і зокрема витравити з його свідомості ідеї конфуціанства, розуміючи, що їх сповідування «шкодить розгортанню соціалістичної революції». Але найголовнішим для партії залишалось питання про владу, яку можна було захопити лише шляхом підготовки та проведення державного перевороту (в термінології китайських комуністів – «соціалістичної революції»). Тому вже в першому номері своєї газети від 5 грудня 1925 р. Мао Цзедун, цілком у сталінському дусі, сформулював і сам дав відповіді на свої ж запитання: «Чому ми повинні тепер видавати щотижневу газету «Чженчжі чжоубао»? Вона необхідна для справи революції. А чому нам потрібна революція? Революція визволить китайську націю, забезпечить панування народу»⁵.

Ще одна провідна проблема, яка активно обговорювалась на шпальтах партійної періодики цього часу – антиімперіалістична і антифеодальна боротьба китайського народу, що слід розцінювати як позитивну сторону діяльності китайської комуністичної преси. На цьому ґрунті КПК знайшла спільну мову з гомінданом, щоправда їх союз не був тривалим, і вже влітку 1927 р. лідери останнього оголосили про свій розрив з комуністами і вдалились до репресій щодо чільних діячів партії. Відтак у різні роки було страчено кількох головних редакторів партійних видань – Лі Да-чжао (журнал «Нова молодь»), Цай Хесень (газета «Керівник»), Цюй Цю-бо (журнал «Більшовик») та ін. В силу цього, а також з огляду на загальну несприятливу політичну ситуацію, перелік преси КПК у 1928 р. обмежувався трьома назвами газет і разовим накладом у 1400 примірників. Але вже за три роки (у листопаді 1931 р.) у Китайській радянській республіці видавалось 532 газети сумарним накладом близько 1 млн. примірників і ця динаміка мала тенденцію до зростання (ще за три роки – 1900 газет сумарним накладом 4 млн. примірників). З цієї кількості на партійні припадала менше 1/10 частини (150 газет і 9 журналів), проте ЦК КПК справляв через місцеві партійні комітети потужний вплив на їх редакційну політику, завдяки чому марксистські ідеї досягали найвіддаленіших повітів. Партія подбала про заснування в кожному з них часопису з обмеженим накладом (зазвичай 1-2 тис. примірників), причому всі вони мали майже ідентичне змістовне наповнення: новини, селянський рух у провінції, місцева хроніка, листування з читачами, фейлетон; доставкою газети до читачів відала спеціальна служба, до населених пунктів надходило кілька примірників газети, які читалися вголос.

Розуміючи вагу друкованого слова, партія не шкодувала коштів для збільшення накладів своїх центральних видань – у 1934 р. урядова «Хунсе Чжунхуа» («Червоний Китай») видавалась у кількості 40 тис. примірників, орган ЦК КПК «Доучжен» («Боротьба») – 27 тис., військова газета «Хун Сінь» («Червона Зірка») – 17 тис. Одне з основних гасел цих газет і журналів – партійне керівництво пресою, бо в такий спосіб КПК отримувала всі можливості для поширення своїх концепцій суспільно-політичного розвитку Китаю. Гоміндан намагався протистояти появі та розповсюдженню комуністичних та лівих видань шляхом насамперед адміністративних заходів – припинивши впродовж 1928-1935 рр. видання понад 700 газет і журналів. але такі заходи якщо й мали, то лише тимчасові

⁵ Цит. за: Шестопал М. Голос великого народу. – К., 1960. – С.20.

наслідки. КПК знаходила всі можливі «шпаринки» та вдавалась до усіляких хитрощів, щоб обійти цензурні обмеження. Так, зокрема, обкладинка журналу «Більшовик» маскувалась абсолютно нейтральними назвами на кшталт «Підручник рідної мови» або «Дівчина думає про одруження» тощо. Щотижневик лівого спрямування «Шенхо» («Життя») після кожного свого закриття відроджувався під назвами «Дачжун шенхо» («Життя мас»), «Юншен» («Вічне життя») та ін.⁶

Восени 1934 р. центральні партійні видання майже на рік припинили своє видання, що було пов'язано з передислокацією китайської червоної армії та керівних осередків КПК з півдня на північ країни, зокрема, задля наближення до державного кордону з більшовицькою Росією. За дуже короткий час на новому місці видання партійних газет і журналів відновились, але їх змістове наповнення та тональність ані яким чином не змінилась: вони й надалі таврували гоміндан та «імперіалістів» всіх країн, які намагалися обмежити розповсюдження більшовизму в світі, і зокрема на китайській землі. В цих умовах КПК прийняла рішення «бити ворога на чужій території» та намагалася поширити свої впливи й на тих китайців, які проживали поза межами Китаю. З цією метою у грудні 1935 р. у Парижі розпочалось видання газети «Цзюго жібао» («Визволення батьківщини»), яка моменту свого закриття у лютому 1938 р. розповсюджувалась у 43 країнах світу

Зростання впливів партії, а також з метою активізації боротьби з японською присутністю на китайських землях, гоміндан знову пішов на визнання КПК, що дозволило останній вже легально поширити розповсюдження своєї преси на територію, контрольовану нанкінським урядом⁷. До її числа належала насамперед всекитайська «Сінхуа жібао» (дослівно: «щоденна газета Новий Китай»), що видавалася впродовж 1938-1947 рр. у Ханькоу і Чунціні. Одночасно партія подбала й про зростання її накладу, зобов'язавши кожну парторганізацію передплачувати цю газету (зробити це було рекомендовано й всім членам партії, які також мали надавати допомогу в її розповсюдженні). Відтак не є дивним, що вже за два місяці її наклад зріс з чотирьох до 80 тис. примірників. Одним із своїх завдань газета визначила «безжальні удари по темних задумах агентури ворога, зрадників і троцькістських бандитів⁸». Аналогічні гасла використовували й інші легальні партійні видання – газета «Цзюван жібао» («Порятунок»), журнали «Дікан» («Опір»), «Финхо» («Маяк»), «Цюньчжун» («Маси») та ін.

Одночасно на території, підконтрольній КПК, видавалось ще близько 40 партійних газет і журналів. Відновився вихід органу ЦК КПК газети «Хунсе Чжунхуа», яку незабаром було перейменовано на «Сінчжунхуа бао» («Новий Китай»), з'явився тижневик «Цзефан» («Визволення»), відновилося видання «Чжунго ціннянь». У жовтні 1939 р. було засновано теоретичний журнал ЦК КПК «Гунченданжень» («Комуніст»), основним завданням якого було визначено згуртування всіх членів партії під керівництвом її вождів. Головною темою, яка наскрізно пронизувала всю тогочасну партійну пресу, було заохочення боротьби проти японської присутності на китайських землях. Позитивно розцінюючи зусилля КПК з організації опору японським військам, все ж таки слід відзначити, що комуністична риторика на шпальтах згадуваних видань з позицій сьогодення вбачається дещо неадекватною навіть в тогочасних умовах. Цілком сталінських традиціях журнал «Цзефан» закликав китайців: «Ті, хто мають гроші, повинні віддати гроші [очевидно ж комуністам – авт.], ті, хто мають зброю, – віддати зброю, ті, хто мають запаси продовольства, – продукти, фізично міцні – свою силу, спеціалісти – свої знання та вміння⁹. Але при цьому ані цей журнал, ані інші комуністичні видання не роз'яснювали китайцям, як їм слід виживати у тому випадку, якщо буквально сприймати це гасло партії.

У цей час в китайській партійній періодиці набуває «канонічності» один з радянських редакторських штампів, коли перший номер нового видання має обов'язково відкриватися програмною статтею вождя китайської революції. Так, зокрема, вчинила редакція часопису «Чжунго гунжень» («Китайський робітник»), видання якої мало посилити впливи

⁶ Безсумнівним є запозичення досвіду ще підцензурної більшовицької газети «Правда», яка кілька разів закривалася царською владою і кожного разу «воскресала» під назвами «За правду», «Наша правда» та ін. – авт.

⁷ Місто Нанкін, осідок гомінданівського уряду (до 1949 р.).

⁸ Останнє твердження є відлунням тієї боротьби, яка точилась у світовому комуністичному русі між сталіністами та прибічниками Л.Троцького.

⁹ Шестопал М. Голос великого народу. – К., 1960. – С.45.

партії серед китайських робітників та спрямувати роботу їх профспілкових організацій. В першому номері цього журналу була уміщена стаття Мао Дзе-дуна, в якій лідер КПК накреслив магістральні шляхи діяльності редакції. «Раз вже взялися за видання журналу – просторікував Мао, – треба поставитися до цієї справи серйозно і робити його як слід. Це – обов'язок не тільки тих, хто його видає, але й тих, хто його читає». Оригінальним і небуденним видається пасаж вождя про важливість того, щоб «читачі висловлювали свої думки, писали замітки і листи, повідомляли, що їм подобається і що не подобається»¹⁰.

У зв'язку з істотним зменшенням радянської допомоги на початку 1940-х рр. кількість назв китайських партійних видань була суттєво скорочена. Шляхом об'єднання у 1941 р. журналу «Цзефан» і газети «Сінчжунхуа бао» було створено новий офіційний орган ЦК КПК – газета «Цзефан жібао», яка друкувалась в кам'яній печері буддистського храму та єдиному ручному верстаті, що в свій час був таємно вивезений з одного з китайських міст. За день на цьому верстаті можна було віддрукувати 8 тис. примірників (штат редакції при цьому становив 14 чол.). Примітивність друкарського устаткування була не єдиною проблемою, яка перешкоджала збільшенню накладу газети: найголовніше бракувало паперу, який міг бути довезений лише з окупованої японцями території. В березні 1947 р. видання газети було припинено в зв'язку із захопленням гомінданом найближчого до друкарні м. Яньань та інших баз КПК. Тоді ж були закриті всі комуністичні видання, які легально видавались на територіях, контрольованих гомінданом. Проте це був лише тимчасовий успіх нанкінського уряду, бо після перемоги над Німеччиною у СРСР були звільнені руки для активних дій на Далекому Сході – в межах Маньчжурії, північного Китаю та Кореї.

Вже в червні наступного року північне бюро ЦК КПК, яке через підлегли йому частини Китайської народно-визвольної армії контролювало район Шаньсі-Хебей-Шаньдун, стало видавати новий орган партії – газету «Женьмінь жибао»¹¹ («Народна газета»). Через неї партія вимагала закрити «газети реакційних партій та гомінданівського уряду», тобто вдавалась до таких самих обмежувальних заходів, як і гоміндан у свій час. Разом з тим партія пропонувала місцевій комуністичній владі, що створювалась у відвойованих у гоміндану районах, перетягувати під загрозою закриття на бік партії «ті газети, які в своїй пропаганді хиталися між двома партіями [гомінданом і КПК – авт.]». Їм належалося «активно допомагати [...] зрозуміти свої помилки»¹².

Проголошення Китайської Народної Республіки (1 жовтня 1949 р.) започаткувало якісно новий етап в історії країни, що був позначений тотальним контролем правлячої КПК у всіх сферах суспільно-політичного життя, у т.ч. й в ЗМІ. Вся преса, як це водиться в комуністичних країнах, була націоналізована, видання опозиційних КПК газет і журналів заборонено (у т.ч. й місіонерських видань, які ніколи не проголошували на своїх шпальтах політичних гасел). При цьому нова влада задекларувала, що стоятиме на захисті «свободи передачі правдивої інформації», але очевидно в суто радянському розумінні цього твердження. КПК заявила, що звертатиме особливу увагу на видання «популярних книг і газет, корисних для народу», але визначення критеріїв цієї «корисності» партія залишала за собою. Ставши цілковито підконтрольною КПК, китайська преса перетворилась на слухняний інструмент комуністичного виховання населення та організатора будівництва соціалістичного суспільства в Китаї, і що вже не йшлося про виконання нею своєї найголовнішої функції – об'єктивного інформування громадян КНР про події в світі та країні.

¹⁰ Мао Дзе-дун. Избранные произведения. – М., 1953. – Т.3. – С.316.

¹¹ 3 лютого 1949 р. і до цього часу видається в Пекіні – авт.

¹² Шестопал М. Голос великого народу. – К., 1960. – С.54.